

ارزیابی توانها و قابلیت‌های عناصر بافت قدیمی در توسعه صنعت گردشگری؛

مطالعه موردی: شهر سمنان

محمد عزیزالدین* - عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان، سمنان، ایران.

مطهره ترحمی - دانشجوی کارشناسی ارشد رشته جغرافیای برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان، سمنان، ایران.

Capacity Assessment and features elements of old tissue in tourism development (Case Study Semnan)

Abstract:

As we know with increasing urban population and urban development, the issue of leisure and work alongside people in everyday mobility of people were questioned, given the lack of leisure facilities in our community led city planners to think to put this organization in order to overcome is to provide strategies. However, it is clear that success in this arena and achieve spiritual and material interests resulting from its knowledge requires strengths, weaknesses, opportunities and threats to the study area, which is the industry's capabilities and benefit from tourist attractions and old tissue elements related to those programs, if done without the knowledge and led to the destruction and degradation are the powers, so in most tourist areas and the necessity of recognizing state tourism organization to be felt. This study was aimed at trying to plan for the tourism elements of the old tissue using SWOT method first, strengths and weaknesses that are emanating from within the problem with external opportunities and threats analysis reviewed and suggestions were essential In order to exploit the strengths, opportunities, weaknesses and threats of decreased awareness of strategies to overcome problems they should be presented every few programs and strategies cannot cause immediate problems are solved according to plan, but in this particular category of separation not the subject of urban planning can be a step towards reducing the problems in this area harvest.

Keywords: tourism, fabric, SWOT method.

چکیده

با افزایش جمعیت شهرنشین و توسعه شهرها، مسئله فراغت افراد در کنار کار و تحرک روزانه آنها مطرح است، با توجه به کمبود امکانات فراغتی در جامعه ما سبب شد برنامه ریزان شهری را به فکر اندازد تا به منظور غلبه بر این ساماندهی‌ها راهبردهایی را ارائه کنند. البته واضح است که موفقیت در این عرصه و دستیابی به منافع مادی و غیر مادی حاصل از آن مستلزم شناخت قوتها، ضعفها، فرصتها و تهدیدهای منطقه مورد مطالعه نسبت به این صنعت است که بهره مندی از توانمندی‌ها و جاذبه‌های گردشگری بافت قدیمی و عناصر مربوط به آن اگر بدون شناخت و برنامه صورت پذیرد، منجر به نابودی و تخریب توانهای آن می‌گردد؛ به همین دلیل در اکثر نواحی توریستی ضرورت شناخت و ساماندهی وضعیت گردشگری احساس می‌شود. در این پژوهش سعی شده با هدف برنامه ریزی در جهت صنعت گردشگری عناصر بافت قدیم با استفاده از روش SWOT ابتدا نقاط قوت و ضعف که از درون مسئله نشأت می‌گیرد، همراه با فرصتها و تهدیدهای بیرونی مورد بررسی تجزیه و تحلیل قرار گرفته و سپس پیشنهادات اساسی به منظور بهره برداری از این قوتها، فرصتها، کاهش ضعفها و تهدیدات آگاهی از مشکلات راهکارهایی جهت برطرف کردن آنها ارائه گردد. هر چند برنامه و راهکارها نمی‌تواند موجب رفع فوری مشکلات باشد، اما با توجه به برنامه ریزی در این مورد به خصوص تفکیک نکردن آن از موضوع برنامه ریزی شهری می‌توان گامی در جهت کم کردن مشکلات در این زمینه برداشت.

واژگان کلیدی: گردشگری، بافت قدیم، روش SWOT

* نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۰۹۱۲۱۳۱۸۰۸۷، رایانامه: amirazizoddin@yahoo.com، این مقاله از پایان نامه کارشناسی ارشد استخراج شده است که مجری و مسئول آن مطهره ترحمی و به راهنمایی پروفسور عباس بخشنده نصرت بوده است که با همکاری محمد عزیزالدین تهیه شده است.

مقدمه

در آنها می‌باشد. در این میان، شهر سمنان نیز یکی از شهرهایی است که دارای بافت قدیم با عناصر و آثار متعدد باستانی چون گرمابه‌ها، مساجد، کاروانسراها، آب‌انبارها، دروازه‌ها، قلعه‌ها، برجها، آسیابها، خانه‌های تاریخی و غیره می‌باشد. بیشتر آثار و ابنیه تاریخی این شهر در محدوده بافت قدیمی که در مرکز و جنوب این شهر قرار دارد، مشاهده می‌گردد. به نظر می‌رسد این عناصر مهم تاریخی می‌تواند در جذب گردشگر نقش مؤثری ایفا می‌کند.

مواد و روشها

که به طور کلی این تحقیق از نظر روش جزء روش‌های «توصیفی-تحلیلی» و نیز «تحلیل با استفاده از روش SWOT» می‌باشد. اهداف اصلی: الف) تحلیل و ارزیابی وضعیت عناصر و اجزای بافت قدیمی شهر سمنان از لحاظ موقعیت، امکانات و غیره. ب) برنامه ریزی جهت بهینه سازی عناصر بافت قدیمی، به عناصری جذاب با ایجاد و یا تکمیل زیرساخت‌ها، تأسیسات و تجهیزات لازم در شهر باهدف توسعه گردشگری. اهداف فرعی:

گردشگری به عنوان یکی از مهمترین صنایع حال حاضر در جهان به شمار می‌آید که بعد از صنعت نفت و خودروسازی در رتبه سوم قرار داشته و از حیث آلودگی به عنوان تنها صنعت بدون دود جهان به شمار می‌رود. این صنعت، امروزه بعنوان یکی از مهمترین منابع درآمد در اقتصاد کشورها تبدیل شده است که نه تنها از لحاظ اقتصادی بلکه باعث آشنایی با فرهنگ‌ها، مبارزه با بیکاری، مفاسد اجتماعی و افزایش رفاه جامعه شده است (Warver, 2003, WTO).

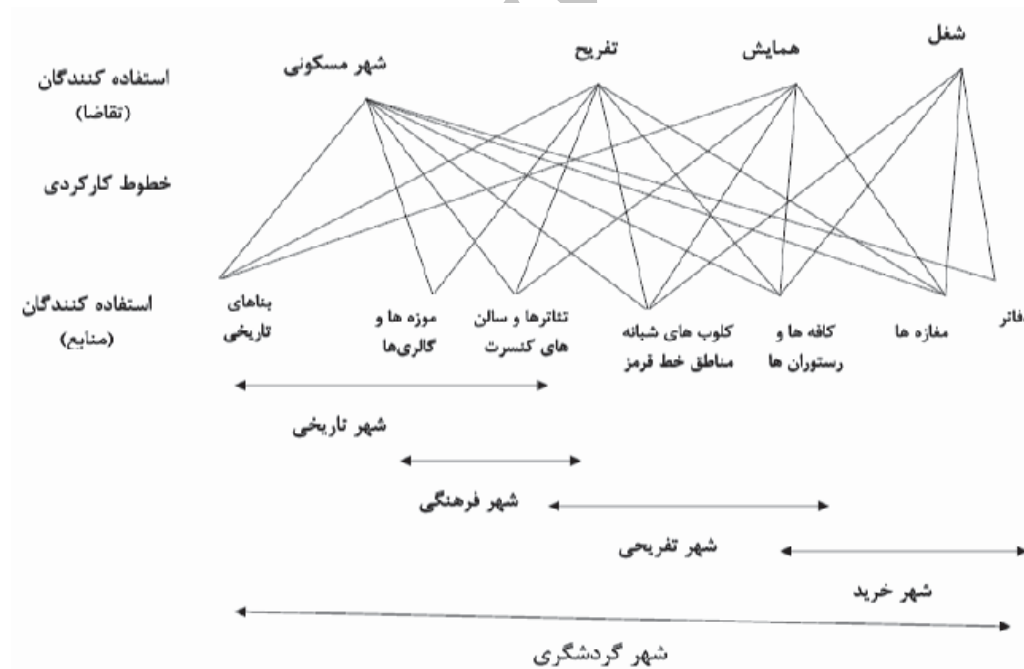
اگر بخواهیم صنعت گردشگری را در دو مقوله «گردشگری طبیعی» و «گردشگری تاریخی» تقسیم بندی نمائیم، بدون شک یکی از مهمترین مناطقی که باعث جذب گردشگر می‌شود بافت قدیم شهرها و عناصر مربوط به آنها می‌باشد. در تعریفی از بافت قدیم شهری باید اذعان داشت که بافت قدیمی شهر بافتی است که دارای حیات و روح شهری است و زندگی در آن جریان دارد (روزنامه مستقل صبح ایران، ۱۳۸۶، ص ۳).

یکی از خصوصیات مشترک شهرها، «وجود بافت قدیم»

مدیریت شهری

دو فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۸ پاییز و زمستان ۱۳۹۰
No.28 Autumn & Winter

۱۴۴

تصویر ۱. گونه شناسی گردشگری شهری؛ مأخذ: سقایی و مافی، ۱۳۸۸، ص ۳۰.

الف) ضرورت شناسایی قابلیت‌ها، نارسائیها و

محدودیت‌های بافت قدیم شهر سمنان. ب) ارائه راهکارهای لازم به منظور کاهش و یا حذف نارسائیها، محدودیت‌ها و موانع گردشگری و نیز تلاش در تقویت و شناساندن هر چه بیشتر توانها و قابلیت‌های بافت قدیم شهر سمنان. سوالات تحقیق: این تحقیق با هدف ارائه تصویری مناسب و تا حد امکان دقیق، از شناخت قابلیت‌های توریستی عناصر بافت قدیمی شهر سمنان تهیه گردیده است. دستیابی به اهداف این تحقیق، مستلزم پاسخ روشن و دقیق به پرسشهای ذیل است: ۱. آیا عناصر بافت قدیمی می‌تواند نقش مؤثری در جذب

گردشگر داشته باشد؟ ۲. آیا تبلیغات کارا برای معرفی عناصر موجود در بافت قدیم با هدف جذب گردشگر در شهر سمنان بعمل آمده است یا خیر؟ آیا سرمایه‌گذاری کافی در زمینه توسعه گردشگری (بافت قدیمی شهر سمنان) شده است؟ آیا شهر سمنان، تاسیسات زیر بنایی مناسب جهت جذب گردشگر را دارد؟ فرضیات تحقیق:

الف) به نظر می‌رسد شناخت ظرفیتهای توریستی و اجزای فرهنگی بافت قدیم (تبلیغات کارا) می‌تواند نقش مؤثری در توسعه گردشگری منطقه مورد مطالعه داشته باشد. ب) به نظر می‌رسد سرمایه‌گذاری مناسب (در راستای تاسیسات و تجهیزات زیربنایی) می‌تواند نقش مؤثری در توسعه گردشگری شهر سمنان ایفا نماید.

ادبیات تحقیق

- «گردشگری»: گردشگری یا توریسم را به شکل‌های مختلفی تعریف نموده‌اند که اصلی و علمی ترین آنها به صورت زیر است: «سازمان جهانیگردی (WTO) گردشگری را در قالب بازدیدکننده تعریف کرده است: بازدیدکنندگان کسانی هستند که به کشور دیگری غیر از کشور محل اقامت خود وارد می‌شوند و مقصودی غیر از آنچه که در کشور خود دارند را پیگیری می‌نمایند. این گروه شامل جهانگردان و کسانی که به گشت‌های کوتاه تفریحی می‌روند نیز می‌گردد» (منشی‌زاده، ۱۳۷۶، ص ۱۲).

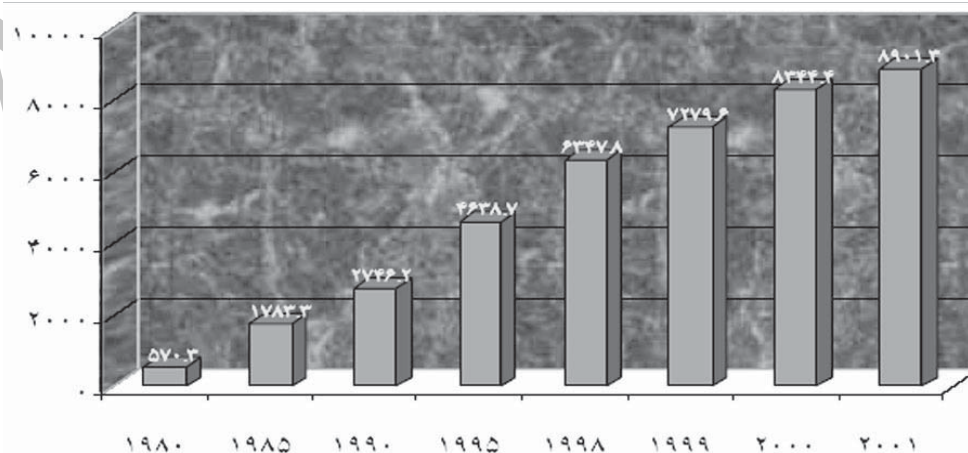
چین یکی کشورهایی محسوب می‌شود که با هوشمندی توانسته باعث جذب گردشگران در بازدید از آثار تاریخی و کهن خود موفق عمل کند. با اجرای برنامه های توسعه توریسم تعداد توریست‌ها و اکوتوریست‌ها در سال ۱۹۸۰، ۵/۷ میلیون نفر بوده در حالیکه در سال ۲۰۰۱ این میزان به بیش از ۸۹ میلیون نفر رسیده است (مقایسه سهم درآمد ژئوتوریسم و معدن در کشورهای چین و تونس و بررسی پتانسیل بیابان گردی در ایران، سازمان زمین شناسی کشور، پایگاه ملی داده‌های علوم زمین، ۱۳۸۵).

همواره باید به خاطر داشته باشیم که هر محلی، هویت و شخصیت منحصر به فردی دارد که منشاء جذابیت آن می‌باشد. در حفظ این هویت بایستی کوشا بود که باعث

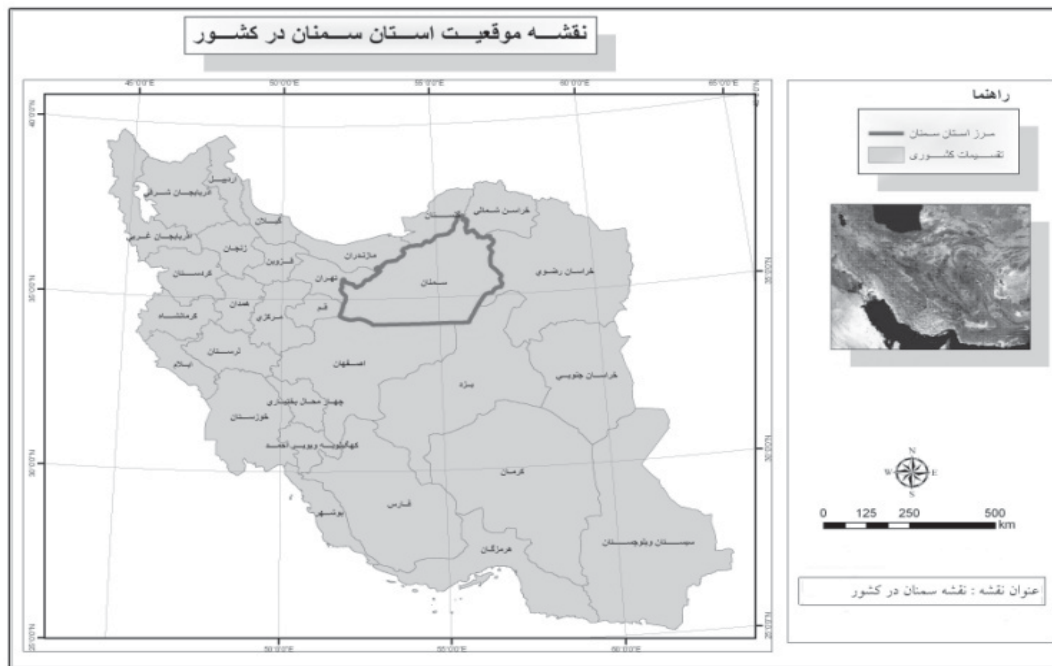
مدیریت شهری

دو فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۸ پاییز و زمستان ۱۳۹۰
No.28 Autumn & Winter

۱۴۵

نمودار ۱. رشد سالیانه توریست‌ها و اکوتوریست‌ها بین سال‌های ۱۹۸۰ تا ۲۰۰۱ در چین؛ مأخذ: پایگاه ملی داده‌های علوم زمین ایران.

نقشه ۱. موقعیت استان سمنان در کشور؛ ماخذ: سازمان مسکن و شهرسازی، ۱۳۸۷.

بهبود چشمگیر آگاهیهای اجتماعی افراد جامعه و جلب حمایت بیشتر آنها از ذخایر ملی و تبادل فرهنگی از طریق برخورداری افراد محلی با بازدیدکنندگان.

«مفهوم بافت قدیم شهری»: بافت قدیم مجموعه ای به هم پیوسته از اجزا و عناصر شهری شامل واحدهای مسکونی اعم از فرسوده، مرمتی و تخریبی، آثار با ارزش تاریخی، بازارها، تأسیسات، شبکه معابر، شیوه فرم معماری و کالبد ویژه ای است که محصول رشد تدریجی و ارگانیک شهر در ادوار تاریخی مبتنی بر تکنولوژی حمل و نقل ماقبل صنعتی بوده و دارای ساخت فضایی متمایز از لحاظ کارکرد و سیما نسبت به بخش های جدید شهری است (رهنمایی، ۱۳۷۴، ص ۵۳).

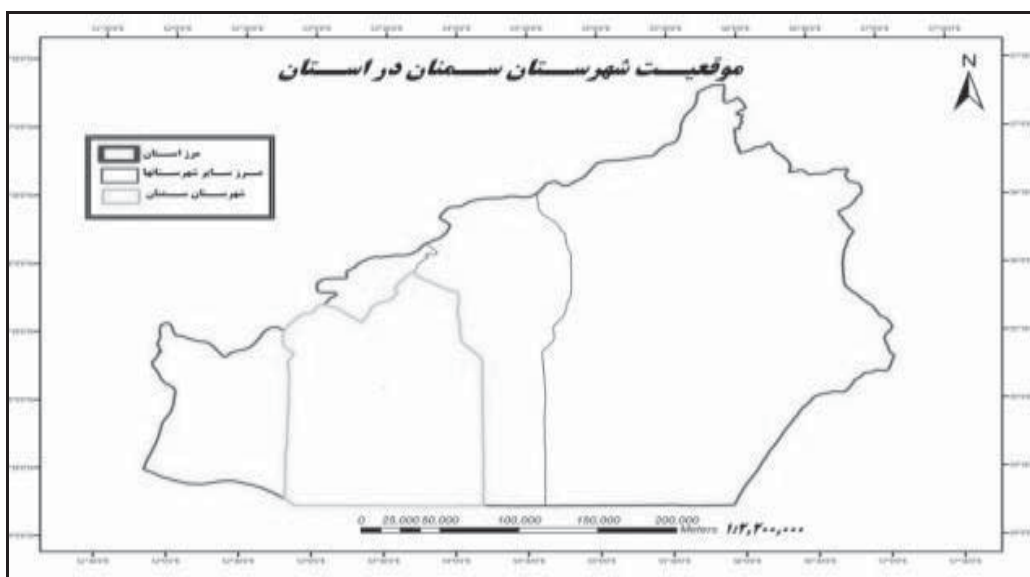
استان سمنان دارای مساحت حدود «۹۵۸۱۵» کیلومتر مربع است (سالنامه آماری استان سمنان، ۱۳۸۷، ص ۲۹).

«موقعیت شهرستان سمنان»: شهرستان سمنان در سال ۱۳۸۷ با مساحت ۲۰۲۴۰ کیلومتر مربع با برآورد جمعیت ۱۶۰۶۵۶ نفر در دامنه جنوبی سلسله جبال البرز واقع گردیده و از شمال به شهرستان مهدیشهر و استان تهران از سوی جنوب به استان اصفهان و از شرق به شهرستان دامغان و از غرب به شهرستان گرمسار محدود شده است. طول جغرافیایی شهرستان سمنان بین ۵۲ درجه و ۴۶ دقیقه و ۵۴ درجه و ۱۱ دقیقه و عرض جغرافیایی بین ۳۴ درجه و ۱۵ دقیقه و ۳۵ درجه و ۵۸ دقیقه می باشد (سالنامه آماری، ۱۳۸۷، ص ۳۵).

مطالعه موردی

«موقعیت استان سمنان»: استان سمنان از شمال با استانهای گلستان و مازندران از غرب با استانهای تهران و قم از جنوب با استان اصفهان و از مشرق با استان خراسان هم مرز است که مرکز این استان شهر سمنان است. طبق آخرین اصلاحات انجام شده در قانون تقسیمات کشوری

استان سمنان بوده که در ۳۵ درجه و ۳۳ دقیقه عرض شمالی و ۵۳ درجه و ۲۳ دقیقه طول شرقی در حاشیه کویر و بر دامنه های کم شیب جنوبی رشته کوه های البرز واقع شده است. ارتفاع این شهر از سطح دریا ۱۱۰۰ متر و دارای

نقشه ۲. موقعیت شهرستان سمنان در استان: ماخذ: سازمان مسکن و شهرسازی، ۱۳۸۷.

مدیریت شهری

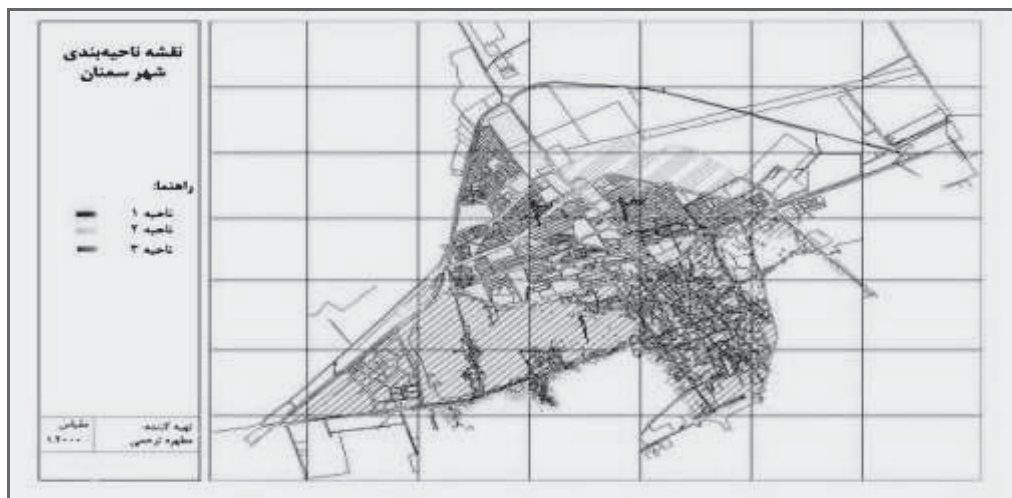
دو فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۸ پاییز و زمستان ۱۳۹۰
No.28 Autumn & Winter

۱۴۷

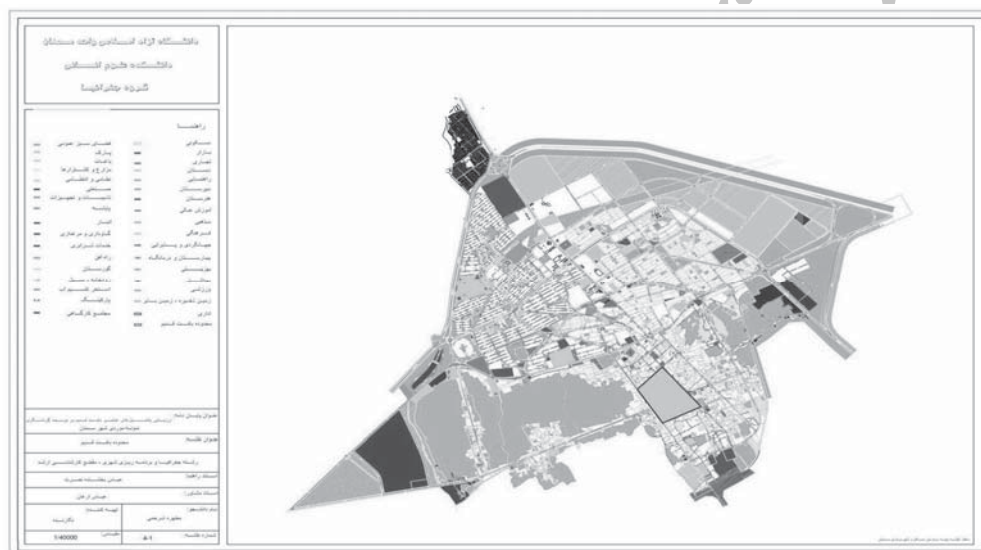
شیب عمومی شمالی جنوبی می باشد (مهندسین مشاور آرمانشهر، طرح جامع شهرستان سمنان، ۱۳۷۴، ص ۳). این شهر دارای بافت قدیمی می باشد که در بین سه ناحیه سمنان بافت قدیمی آن در ناحیه ۱ قرار دارد. بافت باارزش سمنان به دلیل ارزش های نهفته و ماندگار معماری محیطی و کالبدی در درون و پیرامون آنها از دیدگاه های شیوه استقرار، گسترش، معماری بناها و جزئیات آنها، ارتباط با محیط پیرامون، بافت کلی نیازمند توجه، رسیدگی، ساماندهی و تجهیز هستند که این بافت منطقه ای است به وسعت تقریبی ۴۶ هکتار که از شمال به خیابان شهدا، از شرق به خیابان طالقانی، از جنوب به خیابان ابوذر غفاری و از غرب به خیابان سه راه ابوذر غفاری محدود می گردد. البته وسعت محدوده ای این بافت قدیمی یا همان تاریخی شهر که در داخل حصار نادر شاهی قرار گرفته در حدود ۱۰۰ هکتار برآورد می گردد. این محدوده که در جنوب شهر سمنان واقع شده شامل پنج محله ناسار، اسفنجان، لتیبار، چوبمسجد و شاهجوق بخشی از باغات و مزارع اطراف آنها است که هر یک در زمان های متفاوتی شکل گرفته اند به دلیل شاخصه های کالبدی و فرهنگی و گاه منحصر به فرد، خود یکی از اصیل ترین بافت های کهن شهری ایران به شمار می آیند و

اما این مناطق به اضافه محلات سه گانه (کوشمغان، زاوغان و کدیور) است که به طور منفصل در شرق شهر قرار دارند که این محدوده به عنوان هسته های قدیمی - تاریخی شهر سمنان می باشند.

«جاذبه های تاریخی و فرهنگی شهر سمنان» (گذشته و حال): شهر سمنان دارای آثار تاریخی - فرهنگی باارزش می باشد به طوری که این شهر را می توان در زمره یکی از شهرهای مهم کشور در زمینه وجود آثار فرهنگی و تاریخی قلمداد نمود. از این شهر مجموعاً ۱۶۵ اثر تاریخی و فرهنگی وجود دارد که برخی از آنها جنبه بین المللی و بسیاری از آنها جنبه ملی داشته و در فهرست آثار ملی کشور به ثبت رسیده است. از این تعداد شهرستان سمنان دارای ۱۰ قلعه تاریخی، ۴ کاروانسرا، ۱۴ آب انبار، ۴ حمام تاریخی، ۳ باب خانه قدیمی، ۳ دروازه تاریخی (ارگ)، ۱ باب دارالحکومه، ۷ بقعه تاریخی، ۴ مسجد، ۲ مدرسه تاریخی، ۳ امامزاده، ۵ آرامگاه از شخصیت های عرفانی، ادبی و غیره، ۱ آسیاب آبی، ۱ آتشگاه و ۱ برج تاریخی و ۴ راسته بازار می باشد. از مهمترین آثار تاریخی - فرهنگی شهر سمنان می توان به مسجد امام و جامع (با عملکرد جذب گردشگر در سطح بین المللی)، تیمچه سلطانی، دارالحکومه، منارسلجوقی مسجد

نقشه ۳. نقشه ناحیه بندی شهر سمنان؛ مأخذ: سازمان مسکن و شهرسازی، سال ۱۳۸۷.

نقشه ۴. نقشه وضع وجود کاربری‌ها و محدوده بافت قدیم در شهر سمنان؛ مأخذ: نگارندگان.

فاصله سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۰ از رشدی منفی (حدود ۰/۳۴) برخوردار بوده اما در فاصله سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۳ نرخ رشد جمعیت بافت قدیمی با افزایشی قابل توجه به رقم ۲/۳ درصد رسیده است (مهندسین مشاور ایوان نقش جهان جلد اول، ۱۳۸۷، ص ۲۲۰).

جامع و آرامگاه شیخ علاءالدوله سمنانی (با عملکرد جذب گردشگر در سطح ملی) و ارگ دولتی، مقبره پیر نجم الدین، آرامگاه حکیم الهی سمنانی و بازار عمومی سمنان (با عملکرد جذب گردشگر در سطح منطقه ای) اشاره نمود.

- «نظام استقرار ساکنین بافت قدیمی شهر سمنان»: از نظام استقرار ساکنین بافت قدیمی می‌توان دریافت که

- «ترکیب جمعیت در بافت قدیمی شهر سمنان»: جدول ذیل نشان دهنده این است که جمعیت بافت قدیمی در

نقشه ۵- محدوده بافت قدیم شهر سمنان و موقعیت بعضی از عناصر بارزش در آن؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس: مسکن و شهرسازی، سال ۱۳۸۹.

مقیاس: ۱:۱۰۰۰۰

نقشه و طرح لایحه

مقیاس: ۱:۱۰۰۰۰

راهنما

کار و ترافیک

تفریح و تفریح

دانشگاه

مسجد

بازار

مدرسه

پارک

معماری

سایر

سایر

سایر

سایر

سایر

سایر

سایر

سایر

سایر

سایر

سایر

سایر

سایر

سایر

سایر

سایر

سایر

سایر

سایر

مدیریت شهری

دو فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۸ پاییز و زمستان ۱۳۹۰
No.28 Autumn & Winter

۱۴۹

نقشه ۵. محدوده بافت قدیم شهر سمنان و موقعیت بعضی از عناصر بارزش در آن؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس: مسکن و شهرسازی، سال ۱۳۸۹.

جدول ۲. روند تغییرات جمعیتی بافت قدیمی در مقایسه با کل شهر در فاصله سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۸۵:

مآخذ: نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال‌های ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵

جمعیت	۱۳۶۵	۱۳۷۰	۱۳۷۳	۱۳۷۵	۱۳۸۵
بافت	۴۷۱۸	۴۵۵۹	۴۹۳۰	۵۰۸۲	۵۱۴۲
شهر	۶۴۸۹۱	۷۵۱۳۱	—	۹۱۰۴۳	۱۲۶۷۸۰

جدول ۳. تعداد فعالان و غیرفعالان شهر سمنان در سال ۱۳۸۵؛ مآخذ مهندسیین مشاور معمار و شهرساز طالش ۱۳۸۸.

جمعیت	تعداد نفر	درصد
فعالان	۴۷۲۷۴	۳۷/۲۹
غیرفعالان	۷۸۶۸۴	۶۲/۶

دست فراموشی سپرده شود. در زمینه تجهیزات، بافت مورد مطالعه دارای تلفن، برق، آب، گاز رسانی مناسب بوده اما به لحاظ دسترسی وضعیت مناسبی ندارد. شبکه معابر بافت قدیم متناسب با شرایط اقلیمی ایجاد گردیده؛ بطوریکه اغلب معابر کم عرض، پر پیچ و خم و کوچه‌ها بعضاً بصورت دالان می‌باشد. دفع فاضلاب در این منطقه بصورت سطحی و رها شده و کاملاً غیر بهداشتی می‌باشد، و اما تأسیسات و امکانات رفاهی موجود در بافت، نشان دهنده ضعیف بودن این محدوده به لحاظ برخورداری از تأسیسات می‌باشد، به عنوان مثال ۱۰/۲ درصد از حجره‌های بازار به دلایلی متروکه شده‌اند و با توجه به این که شهر سمنان از لحاظ گردشگری دارای پتانسیل‌های بسیار زیادی از جمله وجود ابنیه و عناصر قدیمی تاریخی می‌باشد اما به دلیل کمبود امکانات رفاهی با محدودیت زیادی مواجه بوده که در این راستا می‌توان با یک برنامه‌ریزی مناسب در جهت ایجاد زیرساخت‌های لازم زمینه مناسبی را جذب گردشگر فراهم نمود.

این آمار نشان دهنده کاهش تعداد گردشگران خارجی از سال ۱۳۸۴ که به میزان ۴۰ نفر می‌باشد و تعداد افراد بومی و ایرانی‌گرد نیز نسبت به سال ۱۳۸۶ کاهش پیدا کرده است، که به طور کلی افراد کمی از بناهای قدیمی شهر دیدن

اکثریت افراد ساکن در بافت قدیمی را مهاجران تشکیل داده و ساکنان بومی سهم کمتری دارند. در حال حاضر گروه‌های مهاجر افغان، کرد و شمالی (مازندران و گیلان) از اقلیت‌های عمده بافت قدیمی می‌باشند که بیشتر در پی یافتن شغل به شهر سمنان مهاجرت نموده‌اند. حضور مردم شهرهای مختلف در بافت قدیمی و استقرار آنها در نقاط مختلف این محدوده باعث به وجود آمدن نوعی تمرکز قومیتی در مناطقی از این بافت گردیده است؛ به طور مثال اغلب ساکنین پهنه‌های اطراف بازار را مهاجرین افغانی و شمالی تشکیل می‌دهند.

- «بررسی میزان و انواع مشاغل در بافت قدیمی سمنان»: در بازار سمنان انواع مشاغل از صنف‌های گوناگون و تنوع شغلی زیادی وجود دارد که باعث رونق و شلوغی آن شده است. متأسفانه تقریباً ۱۰/۲ درصد از حجره‌های بازار به دلایلی متروکه شده‌اند. یکی از این دلایل، جایگزینی صنایع جدید و مشاغل جدید و استفاده از وسایل و امکانات مدرن در جامعه می‌باشد.

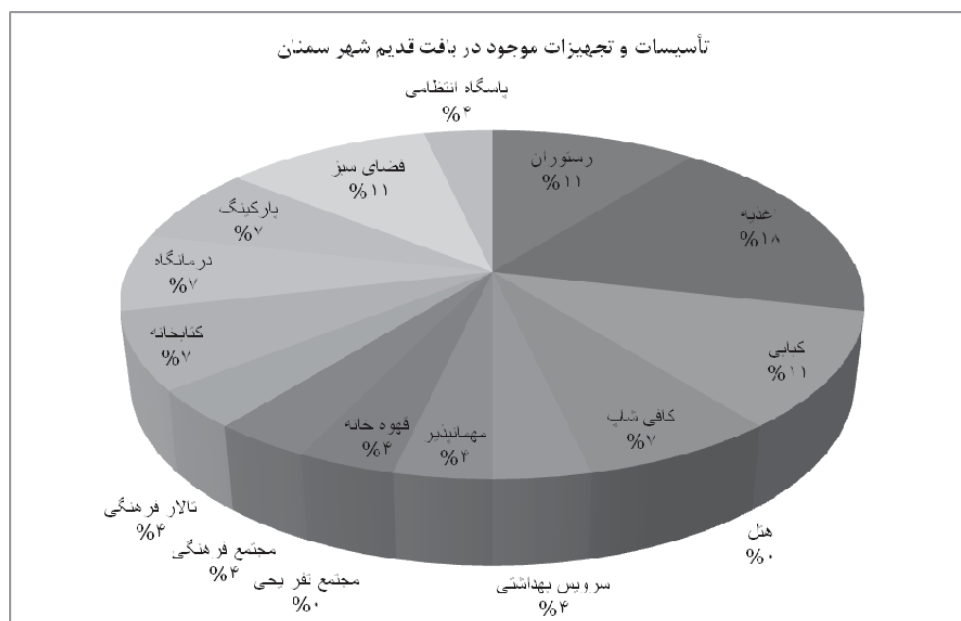
- «تأسیسات، تجهیزات و امکانات رفاهی موجود در بافت قدیم»

ایجاد اصناف و مشاغل جدید در بافت قدیم شهر باعث شده است که برخی مشاغل که دارای ریشه تاریخی، فرهنگی و اجتماعی می‌باشد مانند (عصاری، حلاجی، نمد مالی، آهنگری، پالان دوزی) کم‌کم از بین رفته و یا به

مدیریت شهری

دو فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۸ پاییز و زمستان ۱۳۹۰
No.28 Autumn & Winter

۱۵۰

نمودار ۲. تأسیسات و تجهیزات موجود در بافت قدیم شهر سمنان؛ ماخذ: نگارندگان.

جدول ۵. تعداد بازدیدکنندگان از موزه حمام پهنه (حمام حضرت)

سال	افراد خارجی	افراد بومی (ایرانگرد)
۱۳۸۰	-	-
۱۳۸۳	۲۶	۸۲۶
۱۳۸۴	۷۷	۱۲۱۲
۱۳۸۵	۳۷	۲۷۵۶
۱۳۸۶	۲۰	۳۳۶۸
۱۳۸۷	-	۱۹۹۹

مدیریت شهری

دو فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۸ پاییز و زمستان ۱۳۹۰
No.28 Autumn & Winter

۱۵۱

کرده‌اند و همچنین قابل توجه است که گفته شود میزان پخش برنامه‌های تاریخی (محلی) در استان از طریق رادیو ۵ دقیقه و ۱۶ ثانیه و از طریق تلویزیون ۴۶ دقیقه و ۱۴ ثانیه در سال می‌باشد که باز هم این آمار ضعف منطقه را در زمینه تبلیغات و معرفی نشان می‌دهد.

نتیجه‌گیری و جمع‌بندی

با توجه به تحقیقات و تجزیه و تحلیل صورت گرفته با استفاده از مدل SWOT صورت گرفته که در گزارش مقاله آمده است فرضیه‌های تحقیق به شرح زیر اثبات می‌گردد:

(الف) به نظر می‌رسد شناخت ظرفیتهای توریستی عناصر و اجزای فرهنگی بافت قدیم (تبلیغات کارا) می‌تواند نقش مؤثری در توسعه گردشگری منطقه مورد مطالعه داشته باشد. با توجه به استعدادهای بالقوه و بالفعل عناصر و اجزای بافت قدیم گفته شد، داشتن ظرفیتهای فوق العاده جاذبه‌های توریستی شهر سمنان که شهری تاریخی است می‌توان گفت بافت قدیمی آن و عناصرش یکی از مناطق مهم توریستی محسوب می‌شوند. اما همانطور که در تجزیه و تحلیل با استفاده از

جدول ۶: تحلیل به روش (SWOT)؛ ماخذ: نگارندگان.

فرصتها O	نقاط قوت S	
نزدیکی به تهران و مشهد و ساری به عنوان ۳ کانون جذب گردشگر این امکان را برای استان سمنان فراهم می‌کند که برای جذب این گردشگران به استان برنامه‌ریزی نماید.	ثبوت آثبات تاریخی - بافت قدیمی در آثار ملی.	۱
- تمایل روزافزون جوامع به تفریح و گردشگری.	- وجود مجموعه‌های شهری - کارآمد از نظر تاریخی - فرهنگی و امکان جذب گردشگر مثل (بازار، مسجد جامع و مسجد امام).	۲
سمنان با طبیعت مناسب خود و نقش شهر تاریخی حاکم بر جنبه‌های اقلیمی و محیطی گوناگونی که دارد مسئولین محلی را بر آن می‌دارد که چشم‌انداز آینده گردشگری شهر را با توجه به شرایط اقلیمی مساعد پیش‌بینی و ترسیم نمایند	وجود بازار به‌عنوان یک محور ویژه تجاری و ستون فقرات بافت و مرکز عرضه صنایع دستی با عملکرد فراشهری و فرا منطقه‌ای. وجود میدان اصلی شهر در داخل بافت قدیمی.	۳
توجه سازمان‌های ملی از جمله سازمان شهرداری‌ها و سازمان میراث فرهنگی و گردشگری به احیاء بافت قدیمی و توسعه گردشگری در شهرها	وجود پتانسیل‌های طبیعی، اکولوژیکی و تاریخی بافت و پیرامون با توجه به ارزش‌های اقتصادی و فضایی آن در جهت توسعه مکان‌های تفریحی، مراکز فرهنگی و... به عنوان یکی از قطب‌های گردشگری کشور و وجود مردمی خونگرم و مهمان‌نواز.	۴
افزایش انگیزه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و جذب سرمایه‌های راکد و سرگردان در جهت رفع نیازهای بافت قدیمی و ایجاد اشتغال.	وجود بافت قدیمی و بازار در داخل هسته مرکزی شهر به‌عنوان محور اصلی بافت و تقویت مشارکت و انسجام اجتماعی و فرهنگی و جذب سرمایه مردم قسمتهای مختلف شهر.	۵
وجود سابقه ذهنی گرایش به احیاء جنبه‌های مثبت همسایگی و زیست محله‌ای در میان شهروندان.	وجود شخصیت‌های ارزشمند تاریخی و هنری و احساس افتخار شهروندان به آنها.	۶
توسعه گردشگری و احیای بافت قدیمی با استفاده از زمینه‌های خالی مشارکت افراد مهاجر از سمنان.	پتانسیل‌ها و چشم‌اندازهای با ارزش ناشی از تمرکز مراکز مذهبی، فرهنگی و قدیمی برای استفاده گردشگری و سیمای شهری.	۷
علاقه‌مندی دانشجویان و تحصیلکردگان و اساتید و اندیشمندان بومی به احیای فرهنگ و تاریخ شهر خودشان و استفاده از نظرات و ایده‌های آنها در طرح‌ها و زمینه‌های مختلف توسعه شهر.	وجود بناهای با ارزش قدیمی - فرهنگی و خانه‌های با ارزش در بافت در جهت جذب گردشگران.	۸
حضور ذی‌نفعان، تحصیلکردگان، سرمایه‌گذاران و افراد علاقه‌مند در مواقع خاص در مساجد و حسینیه‌های شهر.	وجود زمینه‌های فراوان برای توسعه گردشگری و احیای بافت قدیمی و برای سرمایه‌گذاری توسط بخش خصوصی.	۹
برنامه‌ریزی و به‌کارگیری قابلیت‌ها در جهت توسعه پایدار شهری	وجود معماری سنتی با ارزش در ساخت مکان‌های با ارزش قدیمی.	۱۰
	انسجام فیزیکی و پیوستگی محلات و ارتباط آنها با بازار.	۱۱

۱۲	و جود نیروی انسانی تحصیلکرده و بیکار برای عهده‌دار شدن فرصت‌های شغلی ایجاد شده در اثر توسعه گردشگری و احیای بافت قدیمی.
۱۳	بالا بودن ظرفیت تاریخی و اقلیمی شهر برای جذب گردشگران در فصول مختلف
۱۴	اراضی بایر و مخروبه‌های موجودو خانه های قدیمی و اماکن عمومی با قابلیت تغییر کاربری و فعالیت به‌عنوان فرصت‌هایی برای توسعه برنامه‌مند(فضاهای فرهنگی، نیازهای مردم بافت

جدول ۶: تحلیل به روش (SWOT)؛ ماخذ: نگارندگان.

تهدید T	نقاط ضعف W
رقابت میان دو کانون مهم گردشگری در دو سوی محور ترانزیتی استان (تهران، مشهد) برای توسعه گردشگری استان سمنان یک تهدید محسوب می‌شود و نیاز به توانایی بیشتر در رقابت منطقه‌ای و ملی است؛	۱ حضور نداشتن مسئولین دلسوز و علاقه مند به میراث ارزشمند شهر به کارنگرفتن افراد بومی
نبود اجماع نظر مشترک بین مدیران توسعه شهری در جهت مشارکت آنان برای زنده نگهداشتن بافت.	۲ نبود سیستم اطلاع‌رسانی مناسب و صحیح به‌منظور معرفی جاذبه های تاریخی فرهنگی و راهنمایی گردشگران برای بازدید مکان‌های ارزشمند.
توجه کم مسئولین و مردم به قابلیت‌های ارزشمند فرهنگ بومی به‌ویژه در بافت.	۳ احساس عدم تعلق و نارضایتی ساکنین از زندگی در بافت به دلیل وجود مشکلات فراوان و تسهیلات (خدماتی-بهداشتی) و تجهیزات و امکانات کم.
وجود عوامل جاذب گردشگر در نواحی اطراف (شهمیرزاد)	۴ نارسایی و کمبود امکانات، خدمات و تأسیسات و تجهیزات برای جذب گردشگران و توقف آنها در بافت قدیم مثل هتل مناسب.
عدم کمک مالی میراث به تعمیر خانه های قدیمی	۵ عدم وجود نیروهای متخصص و آموزش دیده جهت راهنمایی گردشگران در این منطقه.
استفاده بیش از حد از خانه های قدیمی به عنوان مراکز اداری و کم توجهی مسئولان به بخش گردشگری در شهر سمنان.	۶ نگرش غیر اصولی و غیرکاربردی به بخش‌های گردشگری و میراث فرهنگی توسط سازمان های دولتی و تخریب ناآگاهانه مردم در بافت
نداشتن فرودگاه در شهر.	۷ -کمبود تورهای تفریحی (معرفی عناصر تاریخی-فرهنگی) در منطقه. و بسته بودن درب ورودی بعضی از عناصر هنگام مراجعه گردشگران و بازدیدکنندگان
رویکرد نامشخص و نامعلوم از طرف مجامع برنامه‌ریزی و طراحی شهری جهت احیاء و نوسازی بافت قدیمی.	۸ کمبود وسایل ایاب‌ذهاب برای حمل گردشگران فاقد وسیله نقلیه شخصی

مدیریت شهری

دو فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۸ پاییز و زمستان ۱۳۹۰
No.28 Autumn & Winter

۱۵۳

۹	وجود مخروبه‌ها و یا بناهای باکیفیت نازل در بدنه برخی از خیابان‌ها و پایین‌آوردن ارزش ذاتی آنها و افزایش ناامنی در بافت.	خروج سرمایه‌های سرگردان و گسیل شدن آنها به بخش‌های کاذب و عدم استفاده از آنها برای احیای بافت قدیمی به دلیل مشکلات قانونی.
۱۰	از بین رفتن عملکرد بسیاری از عناصر قدیمی استخوانبندی بافت قدیمی مثل کاروانسراها و حمام‌ها و تنزل کیفیت فضاهای عمومی با ازدیاد فضاهای مخروبه در بافت قدیمی.	فاصله گرفتن فرهنگی بافت جدید از بافت قدیمی و نظر منفی شهروندان نسبت به بافت و ساخت وسازهای بیرویه نامتناسب با بافت
۱۱	فرسایش تدریجی و تخریب و از بین رفتن اکثریت عناصر اولیه و میراث فرهنگی در اثر عدم هماهنگی سازمان‌های دولتی و کم توجهی (علمی و کاربردی) به آنها.	تهدید شهر به‌ویژه بافت قدیمی در اثر اختلاف درجه دما در شبانه‌روز و فصول مختلف
۱۲	عدم رسیدگی مداوم مدیریت شهری به کیفیت معابر داخل بافت قدیمی و پایین بودن کیفیت بیشتر معابر از نظر بهداشتی و نظافت و تقلیل بیش از اندازه کیفیت آنها در روزهای بارندگی (نامناسبی آسفالت)	
۱۳	کم‌توجهی به نورپردازی خیابان‌ها اعم از سواره رو و پیاده رو و مشکلات دسترسی‌های داخل بافت قدیمی از نظر عدم دسترسی به وسیله نقلیه امروزی و کم بودن ظرفیت بارترافیکی بافت قدیم.	
۱۴	نبود پارکینگ مناسب در داخل بافت قدیمی علیرغم مراجعه بیشتر مردم جهت فراهم کردن نیازهای اساسی خود و کمبود فضای سبزه خصوص در محله‌های بافت قدیم.	
۱۵	نامناسب بودن دفع فاضلاب در بافت قدیمی و نبود دستورالعمل هماهنگ بین سازمان‌ها در جهت احیاء بافت قدیمی و تأمین نیازهای خدماتی، تأسیساتی، امنیتی و غیره آن.	
۱۶	کمبود قوانین و فعالیت ضعیف شرکت‌ها و بخش‌های فعال خصوصی و اقتصادی در راستای مشارکت در مرمت و کیفیت کاربری بناهای با ارزش در توسعه گردشگری	
۱۷	بالا رفتن میزان مهاجرت از بافت و افزایش افراد غیر بومی در بافت و رشد فقر و پایین بودن کیفیت زندگی در بافت در بافت قدیم و افزایش بزهکاری در اثر بیکاری و کمبود جاذبه های شغلی و افزایش آسیب‌های اجتماعی جوانان در بافت.	
۱۸	وجود اراضی بایر و زمین‌های بدون استفاده و فضاهای مخروبه در داخل بافت قدیمی	
۱۹	پایین بودن میزان مشارکت اقتصادی-اجتماعی مردم بافت قدیم	

مدیریت شهری

دوفصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۸ پاییز و زمستان ۱۳۹۰
No.28 Autumn & Winter

■ ۱۵۴ ■

روش SWOT مورد بحث قرار گرفت با توجه به کمبود موقعیت آنها در راه‌های ورودی شهر با عناصر بافت قدیم تبلیغات کارا در زمینه معرفی عناصر بافت قدیمی مانند ناشناخته می‌باشد که در پاسخ این فرضیه در جریان نبود پلاکارتهای مناسب جهت معرفی عناصر و اعلام تحقیق به معرفی عناصر و حتی استعدادهای اقتصادی و

اجتماعی و فرهنگی این عناصر پرداخته شد. اما تا به حال در این زمینه اقداماتی انجام نشده است. اقداماتی از جمله: - شرکت نکردن در نمایشگاهها و سمینارهای داخلی و خارجی مبنی بر معرفی فرهنگ و آداب و سنن بافت قدیم و عناصر شهری آنها. - نبود پلاکارتی مناسب

در زمینه معرفی عناصر و موقعیت آنها، که این تبلیغات باعث شناخت و تبادل اطلاعات فرهنگی بین اقوام و جوامع می شود که در این خصوص بیشترین نقش را سازمان میراث فرهنگی و گردشگری و سازمان صدا و سیما شهر دارند. که با توجه به کم بودن پخش برنامه های صدا و سیما در خصوص برنامه های تاریخی (محلی) باید توجه داشته باشیم که مدت پخش برنامه ها را افزایش داده و وقت بیشتری در این زمینه بگذاریم تا بتوانیم در رسیدن اهدافمان موفق عمل کنیم.

ب) به نظر می رسد سرمایه گذاری مناسب (در راستای تأسیسات و تجهیزات زیربنایی) می تواند نقش مؤثری در توسعه گردشگری شهر سمنان ایفا نماید. سرمایه گذاری در صنعت توریسم مشخصاً دارای دو بعد اقتصادی و اجتماعی است؛ اما بافت قدیم شهر سمنان با توجه مباحث پیشین دارای امکانات زیربنایی، تأسیسات رفاهی، اقامتی و بهداشتی و غیره در حد ناچیز می باشد. لذا با ایجاد زمینه های مناسب برای سرمایه گذاری بخش خصوصی در این صنعت به ویژه مرمت عناصر بافت قدیمی، ایجاد مجتمع های توریستی و غیره می توان شاهد تحولات چشمگیری در جذب گردشگران به منطقه بود، با توجه به آمارهای ورود گردشگران به شهر جهت بازدید از اماکن قدیمی که تعداد آنها در سال های اخیر بسیار کاهش پیدا کرده می توانیم که همانطور که در تحلیل باروش SWOT نیز گفته شده مقداری از ضعف های بافت قدیمی شهر نیز به دلایل نبود همین امکانات می باشند.

خلاصه این که اگر بخواهیم در بافت قدیم شهر سمنان فعالیت گردشگری توسعه پیدا کند اولاً بایستی توانها و جاذبه ها را شناسایی و به اجمال معرفی شوند (از روش های تبلیغاتی مختلف استفاده کنیم) ثانیاً برنامه ریزان و دست اندرکاران و مسئولین با هم هماهنگ بوده و مردم را نیز با اثرات این فعالیت آگاه کنند تا مشارکت همه

جانبه مردم را به سوی خود جلب کنند ثالثاً به جهانگردان خارجی نیز توجه کرده و دست اندرکاران امکانات متناسب با جذب آنها را فراهم نمایند. رابعاً در این جریان توانهای گردشگری منطقه را به گونه ای تقویت کنیم که در تمام موقعیتها در جذب گردشگر موفق عمل کنیم.

پیشنهادات و راهکارها

- تبلیغات یکی از مهمترین راههای برای رسیدن به توسعه صنعت ایرانگردی و جهانگردی بافت قدیم شهر سمنان است. جهت تحقق این هدف می توان از روشهایی مانند تهیه پلاکارتی از عناصر جاذب شهر، شرکت در اجلاس و همایشهای داخلی و خارجی و غیره به منظور معرفی بافت قدیم شهر سمنان.

- حفاظت، تعمیر، مرمت و تملک اماکن تاریخی و آثار باستانی و قدیمی موجود در بافت با عنایت بیشتر مقامات و مسئولین ذیربط استان (مدیریت میراث فرهنگی) این فعالیتها شامل مرمت آثار دیدنی و زیارتی که کاملاً تخریب و از بین رفته اند.

- به کارگیری افراد بومی و متخصص به منظور استفاده از کاروانسراها به منظور تفریگاهها - استفاده از خانه های قدیمی به عنوان هتل - استفاده از آب انبارها به عنوان فضاهای آموزشی یا استفاده از آب انبارها به عنوان سفره خانه یا قهوه خانه، کافی شاپ یا استفاده از حمام نخست به منظور تأسیس موزه و نمایشگاه فرهنگی و مردم شناسی به منظور معرفی آثار قدیمی.

- ساماندهی شبکه های ارتباطی بافت به خصوص شبکه های ارتباطی که به مراکز تاریخی - زیارتی ختم می شوند، نظیر تعریض راههای ارتباطی محلات، آسفالت و تجهیز راههای ارتباطی.

- تجهیز بافت قدیم به خدمات رفاهی نظیر (هتل، رستوران، احداث سرویس های بهداشتی، توسعه پارک و فضای سبز و امکانات بازی کودکان و امکاناتی برای سرگرمی جوانان) و ایجاد چشم اندازهای دیدنی و جذاب در مسیر راههای گردشگری، امکان طراحی و دفع فضلاب مناسب و به طور کلی زیباسازی منطقه.

- انجام سیاستهای تشویقی و حمایتی از طرف دولت به بخش خصوصی.

مدیریت شهری

دو فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۸ پاییز و زمستان ۱۳۹۰
No.28 Autumn & Winter

۱۵۵

۱۱- سازمان زمین شناسی کشور (۱۳۸۵) مقایسه سهم جهانگردان و ایرانگردان در جهت توانمند سازی منطقه در زمینه گردشگری.

- هماهنگ بودن بین سازمان های دولتی و اجماع نظر بین آنها در زمینه حفاظت از عناصر بافت قدیم و مرمت عناصر با ارزش.

- توسعه صنعت گردشگری و افزایش اشتغال در بافت در جهت جلوگیری از بیکاری، بزهکاری و آسیب های اجتماعی جوانان.

منابع و کتاب شناسی

۱- الوانی مهدی، دهشتی زهره (۱۳۷۶) اصول و مبانی جهانگردی، تهران، انتشارات بنیاد مستضعفان و جانبازان انقلاب اسلامی.

۲- پاپلی یزدی محمد حسین، سقایی مهدی (۱۳۸۶) کتاب گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، انتشارات تهران.

۳- حبیبی، سید محسن (۱۳۸۲) کتاب از شار تا شهر (تحلیلی تاریخی از مفهوم شهر و سیمای کالبدی آن و تفکر و تأثر)، انتشارات دانشگاه تهران

۴- دفتر معاونت و برنامه ریزی استانداری سمنان، (۱۳۸۱) سیمای استان سمنان، جلد دوم.

۵- رهنمایی، محمد تقی (۱۳۷۴) مجموعه مقالات دومین سمینار مسکن، وزارت مسکن و شهرسازی، توسعه بافت قدیم شهری (مفاهیم، سابقه و راهبردها) وزارت مسکن و شهرسازی.

۶- روزنامه مستقل صبح ایران، جست و جوی اینترنتی، ۱۳ تیرماه سال ۱۳۸۶، آفرینش سنندج، خبرنگار آفرینش.

۷- سالنامه آماری استان سمنان (۱۳۸۷) معاونت برنامه ریزی، برنامه و بودجه استانداری سمنان، گردآوری ابوالفضل سمنانی.

۸- سازمان میراث فرهنگی دزفول جست و جوی اینترنتی، سایت دزفول شناسی، سایت www.Avaei.ir

۹- طرح جامع گردشگری استان سمنان (۱۳۸۵) سازمان میراث فرهنگی و گردشگری.

۱۰- مشهدیزاده دهقانی، ناصر (۱۳۷۴) تحلیل ویژگیهای برنامه ریزی شهری در ایران، انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران.

مدیریت شهری

دو فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۲۸ پاییز و زمستان ۱۳۹۰
No.28 Autumn & Winter

۱۵۶